

МОЛОДІЖНА СУБКУЛЬТУРА І ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА

Товканець Оксана Сергіївна,

м.Мукачево

У статті розглядаються актуальні проблеми девіантної поведінки учнів. Підкреслюється зв'язок між молодіжною субкультурою і девіантною поведінкою.

Ключові слова: молодіжна субкультура, девіації, учні.

Девіантна поведінка неповнолітніх набуває з кожним роком все більшого поширення в Україні, в тому числі й серед учнівської молоді: учнів загальноосвітніх шкіл, гімназій, коледжів, професійно-технічних училищ. Це змушує вчених активізувати пошуки ефективних шляхів попередження і подолання негативних проявів у молодіжному середовищі. Вітчизняні і зарубіжні вчені (О.Джура, Ю.Іванов, Г.Мінковський, В.Оржеховська, В.Синьов, Т.Федорченко, Л.Шипіцина та ін.) досліджували різні аспекти проблеми девіантної поведінки та її попередження. В даній статті ставимо за мету дослідити зв'язок між девіантною поведінкою і молодіжною субкультурою, оскільки це питання впродовж останніх років набуває особливої актуальності і є поки що мало вивченим.

Перш за все, відзначимо, що субкультура - це поняття, яке можна розглядати як:

- сукупність деяких негативно інтерпретованих норм і цінностей традиційної культури, що функціонує в якості культури певного прошарку суспільства;

- особливу форму організації людей (частіше всього молоді), автономне цілісне утворення усередині панівної культури, що визначає стиль життя і мислення її носіїв, що відрізняється своїми звичаями, нормами, комплексами цінностей і навіть інститутами;
- трансформовану професійним мисленням систему цінностей традиційної культури, що отримала своєрідне світоглядне забарвлення.

У педагогічному аспекті молодіжну субкультуру можна розглядати з позиції появи, формування та функціонування неформальних молодіжних об'єднань, роботи педагогів та спеціалістів групи підтримки з ними.

Узагальнення результатів досліджень учених дозволяє викремити деякі характеристики молодіжної субкультури.

Так, головною характерною особливістю молодіжної субкультури є її відстороненість, часто демонстративність, епатажність що відрізняється від культурних цінностей старших поколінь, національних традицій. У масовій свідомості сприйняття молодіжної субкультури часто має негативний характер. На цьому тлі молодіжна субкультура зі своїми специфічними ідеалами, модою, мовою, мистецтвом все частіше помилково оцінюється як контр-культура.

Іншою характерною особливістю сучасної молодіжної субкультури є переважання споживання над творчістю. Це дуже негативна особливість, тому що по-справжньому залучення до культурних цінностей відбувається тільки за активної самостійної культуротворчої діяльності.

Третьою характерною особливістю молодіжної субкультури можна назвати її авангардність, спрямованість у майбутнє, часто - екстремальність. Найчастіше ці риси поєднуються з відсутністю серйозного фундаменту історичних і культурних традицій.

У молодіжному середовищі з'явилися нові тенденції в розумінні культури. Визнаючи об'єктивне існування історико-культурних цінностей, національних культурних традицій, молодь, тим не менш, не проявляє активності в їх освоєнні, вважаючи це проблемою другорядною, що не має практичної значущості в реальному соціально-політичному та історичному контексті, приділяє більше уваги імідажним технологіям, які не мають глибоких культурних основ. Культура підміняється етикетом, зміст - формою.

Неформальний молодіжний рух існує як стихійний, не керований державою процес, відокремлений і такий, що протистоїть реальній соціальній ситуації. Виникнення й існування цього явища не зводиться лише до особливостей вікової психології, воно пов'язане з цілою низкою причин.

Умови життя в цілому створюють передумови для організації молоді в більш-менш великі групи, рухи, об'єднання, що є об'єднуючим чинником, який формує колективну свідомість, колективну відповідальність і загальні поняття соціально-культурних цінностей.

Як свідчать результати наших досліджень, основною причиною виникнення неформальних молодіжних груп є порушення процесу адаптації молодих людей у навколишньому соціальному середовищі. Сам факт появи цих груп - процес закономірний, оскільки в юнацькому віці виникає підвищена потреба у спілкуванні з однолітками, до думки яких молоді люди схильні прислухатися більше, ніж до думки дорослих.

Проблема полягає в тому, що адаптована до соціального оточення дитина вибирає соціально схвалювану групу однолітків для самореалізації, дезадаптовані - асоціальну. Більшість молодих людей об'єднуються в угруповання різної асоціальної спрямованості. Опитування 480 старшокласників дозволяє виділити наступні причини, які спричиняють необхідність увійти в ту чи іншу неформальну молодіжну групу: потреба в друзях, з якими приємно і комфортно; прагнення пізнати незвичайне, в тому числі сучасне західне мистецтво; неуспішність у школі і відчуження від шкільного колективу; відсутність інтересу до чогось, бездіяльність, байдужість до навчання; потреба в сильних і незвичних емоційних враженнях; відсутність індивідуального підходу до учнів в школі; неухвага до молодих людей і конфлікти в сім'ї, бездоглядність, самотність, незахищеність; оригінальність вражень, одержуваних в групах; можливість проявити протест проти становища молоді в сучасних умовах.

Неформальні об'єднання і молодіжні рухи характеризуються певними функціями. Однією з головних серед них є можливість самореалізації, тобто суб'єктивного втілення. Сюди можна додати інструментальну, коли група стає інструментом для досягнення свідомих чи несвідомих результатів, і компенсаторну функцію, пов'язану з відсутністю особистої незалежності й свободи в офіційних структурах, хоча незалежність у неформальних групах - уявна. Евристична функція виражає художньо-творчі й моральні прагнення молоді та реалізується в соціокультурній діяльності. Таким чином, факторами, що сприяють виникненню неформальних молодіжних груп, є: неможливість самореалізації в колі сім'ї, в школі, інституті або формальних громадських організаціях, відсутність взаєморозуміння чи непорозуміння, розбіжності у поглядах з батьками та викладачами. Серед мотивів, що спонукають прагнення до відходу молоді в неформальні угруповання, об'єднання можна назвати такі, як бажання знайти однодумців, опинитися в середовищі собі подібних, отримати можливість спілкування та взаєморозуміння, відійти від самотності, заповнити свій вільний час, відійти від постійного нагляду батьків, учителів, протиставити силі суспільства колективну силу молодіжного об'єднання або групи.

Опитування учнів загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних училищ показали, що при запереченні, неприйнятті форм дозвілля, пропонованих їм суспільством і державою, вони цілком задовольняються своїм альтернативним, часто асоціальним проведенням часу: дворочним, дискотечним, рок-тусовками, прогулянками по місту або переглядом гостросюжетних, позбавлених інтелектуального змісту боевиків, супроводом "культурних" музичних груп або спортивних команд і т.п. Прихильність молодих людей до насильства формується, з однієї сторони, принципами групи, з іншої - насильством по відношенню до дитини з боку батька або матері. Це породжує схильність вирішувати конфлікти силою, готовність використовувати різну зброю у боротьбі: "Щоб мати авторитет у своїй групі, потрібно вміти добре битися, бути фізично сильним, справедливим", - вважають представники різних неформальних груп, а битися доводиться з незнайомими молодими людьми, з членами інших груп, зі знайомими з класу, з тими, що живуть поруч. У групі практично завжди є особи, в минулому засу-

джені або такі, що повернулися з місць позбавлення волі, які мають кримінальний вплив на оточуючих, в основному, молодших її учасників. Таким чином, іноді неформальні групи, особливо ті, що сформовані за місцем проживання, поступово криміналізуються, перетворюються на злочинні молодіжні неформальні об'єднання - це складне, багатопланове і динамічно змінюване явище, що має ряд специфічних рис і характерних особливостей. Перш за все, це критичне ставлення і прагнення до заперечення або перегляду традиційних цінностей, часткова або повна відмова від існуючої офіційної ідеології, негативне ставлення до офіційної культури, традиційного мистецтва, орієнтація на власні ідеали, спосіб життя, цінності, характерні даній субкультури, об'єднанню або групі. Учасниками цих утворень стають молоді люди, що виявилися не потрібні суспільству. Ці об'єднання відрізняються своєрідними атрибутами: своя ідеологія, спосіб життя, стиль музики, зовнішній вигляд, форма дозвілля, включаючи місця зустрічей.

У психолого-педагогічній літературі можна зустріти наступну типологізацію молодіжних субкультур: романтико-ескапістської субкультури (хіпі, індеаністи, толкієністи, з певним застереженням - байкери), гедоністично-розважальні (мажори, рейвери, репери і т.п.), кримінальні ("гопники", "любери"), анархо-нігілістичні (панки, екстремістські субкультури "лівого" і "правого" спрямування), які можна також назвати радикально-деструктивними.

До них, на наш погляд, можна додати музичні (рокери, рейвери, репери і т.п.) та ті, субкультури, які виникли в другій половині 90-х років і які швидко розвиваються та розширюються (субкультура тієї частини молоді, яка вживає різні психоактивні та наркотичні речовини).

У більшості молодіжних субкультур виникають своєрідні родоплемінні відносини. Це в якомусь сенсі громада, наприклад, панків, байкерів, скінхедів або хіпі-плем'я, зі своїм містичним взаємозв'язком, предметною магією.

У ході проведеного нами дослідження ми вивчили найбільш розповсюдженим неформальні об'єднання молодих людей і спробували з'ясувати поширеність тих чи інших видів девіантної поведінки в цих об'єднаннях, оскільки в багатьох дослідженнях [1; 2; 3] простежується такий зв'язок. Нами були вивчені такі молодіжні субкультури: панки, металісти, рокери, локомотівці, скінхеди, репери, попери, мажори і хайлайфісти. У кожній з вивчених субкультур спостерігаються відмінності в переважанні тих чи інших видів девіантної поведінки. За рівнем девіантних проявів і різноманітністю їх видів пріоритет належить субкультури панків, металістів і реперів.

Вивчені нами панк-угруповання представлені, головним чином, школярами, учнями ПТУ, безробітною молоддю. Велика частина представників відноситься до вікової групи від 14 до 16 років (вихідці з проблемних сімей та сімей «групи ризику»). Переважаючі види девіантної поведінки - хуліганство, бійки, розбій, порушення громадського порядку, лихослів'я і вживання наркотичних та інших психоактивних речовин. Вживання наркотиків у середовищі панків - це важливий атрибут їх субкультури, ритуал прилучення до неї, особлива форма комунікації в співтоваристві. Конкретних переваг наркотичних речовин не виявлено. Вживають те, на придбання чого вистачає грошей. У більшості своїй це саморобні наркотичні речовини. Люблять курити «травичку».

У субкультури металістів переважають такі види девіантної поведінки: дрібні хуліганські дії, бійки, порушення суспільного порядку, але те, що викликає особливу тривогу, - це вживання наркотичних речовин як своєрідний протест проти дорослої культури. Перевага віддається палінню «крека», вживанню екстазі, кофєйну. Панки, поряд з наркотичними речовинами, використовують і різні токсичні речовини. У середовищі панків у рівній мірі «процвітає» як наркоманія, так і токсикоманія. Вивчаючи субкультуру металістів, ми виявили значну перевагу саме наркотичних речовин.

У субкультури реперів рівень девіантних проявів різного роду та виду значно нижче, ніж у панків і металістів, але куріння «травки» вважається символом єдності групи. Більш сильнотіючі наркотичні речовини в даній субкультури не поширені, але зате вживання алкоголю в багато разів перевищує свідомо уявні і можливі для вживання дози.

Молоді люди, що називають себе «локомотивцям», - це та

група, де найвищий рівень таких видів девіантної поведінки, як розбій і бійки. Рівень агресивності представників даної групи дуже високий, причому переважає фізична агресія, спрямована на оточуючих. До вживання наркотичних та інших психоактивних речовин відносяться дуже неоднозначно. Це ставлення висловлює дві крайні позиції: від різкого неприйняття наркотиків та інших ПАР до позитивних поглядів на їх вживання і проби, тобто вживання наркотичних речовин не є елементом даної субкультури. Тут більшою мірою відчутні особистісні переконання та установки.

Аналіз і вивчення таких молодіжних субкультур, як «рокери» і «скінхеди», показує, що головні види девіації пов'язані з порушенням існуючих норм права, причому в середовищі рокерів вони пов'язані головним чином з порушенням громадського порядку, у представників скінхедів це виражається в бійках, розбійних нападках, різних насильницьких діях, в окремих крайніх випадках справа доходить до нанесення тяжких тілесних ушкоджень іншим людям. У відношенні вживання наркотичних та інших психоактивних речовин можна відзначити вкрай негативне ставлення молодих людей, представників даних субкультур, до вживання наркотичних речовин. До алкоголю також виявляється негативне ставлення, хоча вживання пива вважається нормальним і природним. «Пиво - це не алкоголь, і стати алкоголіком, вживаючи пиво, неможливо», - пояснили нам своє ставлення до цього популярного напою молоді люди.

У молодіжній субкультури, яку в літературі прийнято називати «хайлайфістською», девіантні відхилення в поведінці пов'язані головним чином з порушенням морально-етичних норм, і якщо говорити в цілому про рівень девіантних проявів, то він значно нижчий у порівнянні з іншими молодіжними субкультурами. Представників хайлайфістської субкультури в м. Мукачеві ми вивчали на прикладі молодих людей, які називають себе «авангардистами», за назвою культурно-розважального центру «Авангард», який вони регулярно відвідують. Це - головним чином вихідці із заможних сімей у віці від 15 до 18 років, орієнтовані на отримання престижної освіти і конкурентоспроможну роботу, головним чином пов'язану з організацією бізнесу. Серед представниць жіночої статі виявлено позитивне ставлення до занять проституцією, хоча явного прояву даного виду девіантної поведінки у субкультури, що розглядається, не спостерігається. Вживання наркотиків та інших психоактивних речовин вважається в даній субкультури неприпустимим, хоча культивується почуття винятковості, надія на «всемогутніх» родичів можуть привести за межу неписаних правил у цій групі.

У «мажорів» прояв тих чи інших девіантних відхилень у поведінці, а тим більше вживання наркотиків, не популярні. Вони несумісні з ретельним культивуванням елегантної, енергійної, впевненої в собі ділової культурної людини.

Підкреслимо, що ту або іншу молодіжну субкультуру, незважаючи на той негатив, який вона в собі несе, не можна сприймати як щось тільки антисоціальне, як суспільне зло. Це - те поле самореалізації, яке обрали для себе молоді люди. Дорослі розмірковують про дві крайнощі: з одного боку, про медико-біологічні причини девіації в молодіжному середовищі, а з іншого - про антисоціальні впливи середовища на молодь, але часто не бачать основного джерела негативних проявів у молодих людей, яке пов'язано з тим, що в силу різних причин дитина не реалізує свої потреби, не може знайти поле своєї самореалізації. І поки вчені і практики міркують, молоді люди шукають вихід і способи реалізації цих потреб і свою «нішу», на жаль, вона не завжди буває соціально схвалюваною іншими людьми.

Досліджуючи питання причин поширення девіантної поведінки серед учнів підліткового віку, ми прийшли до висновку, що у цьому віці однією з основних причин цього є вплив на поведінку учня негативних цінностей молодіжної субкультури, в яку він включений, і в якій прояви тих чи інших девіацій неминуче стають її невід'ємним компонентом.

Аналіз різних молодіжних субкультур свідчить, що ті чи інші види девіантної поведінки у молодих людей є більшою чи меншою мірою значимим атрибутом (елементом) субкультури, який може виступати як ритуал залучення (ініціації) до субкультури, спосіб ідентифікації з її представниками, елемент символічного світу субкультури, особлива форма комунікації в співтоваристві,

форма протесту по відношенню до «дорослої» культури.

Молодіжна субкультура - це певне поле реалізації, що виникає як потреба у молодих людей, яке вони обирають при від-

сутності альтернативи, тому в процесі організації профілактики необхідне вивчення різних молодіжних субкультур з метою визначення ефективного комплексу заходів профілактики девіантної поведінки учнів.

Література та джерела

1. Завражин С.А. Новое поколение на периферии: конформисты или девианты? / С.А.Завражин // Социологические исследования. – 1993. – № 8. – С.37-38
2. Социальные отклонения. – М.: Юр.Литература, 1989. – 270 с.
3. Пирожков В.Ф. Криминальная психология. Психология подростковой преступности / В.Ф.Пирожков. – М.: «Ось – 89». – 244 с.

В статье рассматриваются актуальные проблемы девиантного поведения учащихся. Подчеркивается связь молодежной субкультуры и девиантного поведения.

Ключевые слова: молодежная субкультура, девиации, учащиеся.

In this article the important questions of the schoolchildrens' deviations have been considered. The connection between the subculture of the youth and deviations has been underlined.

Key words: youth subculture, deviations, schoolchildren.